

26. JOHAN RODE VAN HAMBURG, *Dat boeck vander vader insettinge*; andere teksten. - Maaseik, Sint-Agnesklooster, ca. 1440.

Papier; 1 + 107 bladen; blad en bladspiegel resp. 213 × 148 mm en 140 à 151 × 85 à 96 mm; één kolom, noch afgeschreven, noch gelinieerd; 25 à 31 regels. Eén hand (littera bastarda; rode opschriften littera textualis). Een opengewerkte rode initiaal met rood penwerk, vier regels hoog; rode lombarden, soms opengewerkt of met rood penwerk, twee of drie regels hoog; rode opschriften en paragraaftekens; rood doorstreepte hoofdletters; moderne potloodfoliëring. Op de rectozijde van het schutblad voorin, bovenaan: Dit bueck behoert den susteren by eyck in den besloeten sante agneten cloester; aldaar, onderaan: Dit buec heeft ghebonden brueder Jacobus van gruytroey (in een andere hand bijgeschreven: vanden Eertwech) arm Carthuser by luyck Ende Cristiaen sijn brueder heeft dat leder betaelt Biddet om gods wille voer hon. Op fol. 101 r° in het rood: Bidt voer die schrijvers .j. aue maria. Oorspronkelijke bruin kalfsleren overslagband; overslag, die met een koperen haak midden op het voorplat dichtging, ontbreekt; voorplat tweemaal versierd: eerst met dubbele, driedubbele en vierdubbele filets (rechthoek schuin in vierkanten en driehoeken verdeeld), dan met tweemaal dezelfde paneelstempel (zes cirkels met dieren) en een strook, waarop in gotische letters: frater. hubertus. ordinis. minorum. me. fecit; achterplat versierd met driedubbele filets (rechthoek, overhoeks in vier driehoeken verdeeld).

Afb. 20

's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, hs. 73 H 24

Dit handschrift bevat: 1. *Dat boeck vander vader insettinge* (fol. 1 r°-96 r°), een Middelnederlandse vertaling van een Middelnederduits traktaat van Johannes Rode van Hamburg (ca. 1373-1438 of 1439); 2. *Dit is hoe onse*

Religiosis ad ac deus deo dicat uirgibus
 mōsterij dē nallis uirginū ipe hamborch
 sub regula bēi bñdicti regulariter dñs fā
 mulantibz fā frater Johānes de hamborch niochus
 carthulien ordis 2 prior indignus mōsterij
 ipe skatijn In una pace dulciter vnde :

Daer begint dat boeck vander vader insettinge

A lie lieffe susteren in gode stedes be
 gheer ic uwes coenijemens in allen
 doechden en haldinghe uwer reghele
 als ghi schuldich sijt om dat ic alle
 daghe gode bidde en en laet my niet vstrimen
 tot v ager vre hefte trecke my ouer te schryuē
 en te vermanē dat ghi al uwe vlyt daer toe doet
 dat ghi vre reghel niet ou en trede sonder hi
 ghen inden stucke die mē van gheboeds ten
 naer weghen oiner halden moet Inder outradi
 ghe doerliche ghesondicht wot also men schul
 dich is te leuē ind' orden sonder eyghenscap
 in Willigheit in moeden sonder eyngthen wyllē
 In oetmoedicheit en gheschetheit sam sonder
 volboert der oncrispher leytheiten In cruyssch
 reyncheit der seelen en des lynes Sonder hat
 en twidracht in susterliker besiden en een
 drachticheit en ander stucke die v gheboed sijn
 in uwer reghelen die ghi schuldich sijt te uwe
 daer ghi uwen vlyt toe doen sullet Want mye
 name en mach hem onrschuldighen metter ou

Afb. 20. — Johan Rode van Hamburg, *Dat boeck vander vader insettinge*. Maaseik, Sint-Agnesklooster, ca. 1440. — 's-Gravenhage, Koninklijke bibliotheek, hs. 73 H 24, fol. 1°. (Cat. 26).

(Copyright: 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek)

heer spijsde franconium en[de] sijne bruedere inder woestijnen (fol. 96 r°-98 v°), een bewerking van de *Vita sancti Frontonii abbatis* uit de *Vitae patrum*; 3. *Van verduldicheit eyne joncfrouwen die hiet Marina* (fol. 98 v°-101 r°), een bewerking van de *Vita sanctae Marinae* uit de *Vitae patrum*; 4. *Van oetmoedicheiden eyns senatoers van romen* (fol. 101 r°-102 v°); 5. *Van eynen ionghen monnich van sinte bertijns die den name van onser vrouwen plach* (hs. *palch*) *sonderlingen te eren* (fol. 102 v°-103 r°) en 6. *Eyn exempel van eenen sonder die sich bekeerde want hi hadde sonderlinghen minne tot onser vrouwen* (fol. 103 v°-107 r°). Vervolgens de in het Latijn gestelde rubriek schreef Johannes Rode *Dat boeck vander vader insettinge* voor de monialen van het benedictinessenklooster Vallis virginum bij Hamburg, toen hij prior van het kartuizerklooster Gratia Dei te Szczecin (Stettin) was: „Religiosis ac deuotis deo dicatis uirginibus monasterij dicti uallis virginum prope hamborch sub regula beati benedicti regulariter domino famulantibus frater Johannes de hamborch monachus carthusiensis ordinis et prior indignus monasterij prope statijn”. Jan van Rode is van 1416 tot 1433 en van 1435 tot 1437 prior van de voornoemde kartuize geweest, maar toch wordt aangenomen dat hij dit traktaat in het begin van zijn prioraat te Szczecin, dus omstreeks 1420, heeft vervaardigd. Het is een compilatiewerk, bestaande uit een vertaling van het vierde boek van *De institutis coenobiorum* van Johannes Cassianus en uit vertaalde excerpten, meestal exempelen, uit de *Regula Benedicti*, de *Vitae patrum*, het *Exordium magnum Cisterciense sive Narratio de initio Cisterciensis ordinis* van Koenraad van Eberbach en de *Dialogi* van Gregorius de Grote. Johannes Rode stelde dit traktaat samen, opdat de monialen van het benedictinessenklooster bij Hamburg zouden „leuen inder orden sonder eyghenscap. in willigher armoeden. sonder eynghen wylle. In oetmoedicheit ende ghehoersam sonder volboert der oncuyscher begheerten. In cuyscher reynicheit der seelen ende des lijues. Sonder hat ende twidracht. In susteliker liefden ende eendrachticheit”, zoals de regel van de H. Benedictus het voorschrijft. De Middelnederduitse tekst van *Dat boeck vander vader insettinge* is verloren gegaan. Volledig is de Middelnederlandse redactie slechts in het hier besproken handschrift overgeleverd, maar een gedeelte daarvan, nl. de vertaling van het vierde boek van *De institutis coenobiorum* en de vertaling van een paar exempelen uit de *Vitae patrum*, zijn ook in hs. Nijmegen, Gemeentearchief, 26 (Weeshuizen 952) bewaard gebleven. Volgens het boven aangehaalde eigendomsmerk heeft het hier besproken handschrift aan het Sint-Agnesklooster te Maaseik toebehoord, een priorij van reguliere kanunnikessen van de H. Augustinus, aangeloten bij het Kapittel van Venlo. Het werd geschreven door de eerste bibliothecaris van het klooster, die tussen 1427 en 1445 niet minder dan 15 handschriften heeft geschreven. Daar één van deze handschriften in 1427, drie jaar vóór de stichting van voornoemd klooster,

is tot stand gekomen, moet deze bedrijvige kopiïste één van de vier zusters uit het klooster Marienweide te Venlo zijn geweest, die naar Maaseik waren overgekomen om de nieuwelingen in de regel in te wijden. Blijkens een aantekening werd het handschrift door de Luikse kartuizer Jacobus van Gruitrode gebonden, wiens broeder Christiaan het leder had betaald. Twee andere handschriften, nl. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 73 H 22 en Brussel, Koninklijke Bibliotheek, II 468 (cat. 34) werden eveneens door Jacobus van Gruitrode gebonden. Het hier besproken handschrift is niet gedateerd, maar moet omstreeks 1440 zijn geschreven. Het Sint-Agnesklooster werd in 1797 door de Fransen opgeheven. Samen met handschriften en boeken van andere kloosters uit het departement Nedermaas kwamen de handschriften en boeken uit het Sint-Agnesklooster in het gebouw van de Centrale Administratie te Maastricht terecht. In 1839 werden in een donker vertrekje op de derde verdieping van het gouvernementsgebouw te Maastricht 120 handschriften en 352 oude drukken ontdekt, die uit opgeheven kloosters afkomstig waren en waaronder zich het hier besproken handschrift bevond. De ontdekte handschriften en boeken werden over de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Utrecht en de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Groningen verdeeld. Het hier besproken handschrift werd de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage toegewezen. [J.D.]

A. J. FLAMENT, *Catalogus der stadsbibliotheek van Maastricht, bewerkt vooral als „Bibliotheca Limburgensis”*, I, Maastricht, 1888-1899, p. XV, nr. 38, p. LV, nr. 440 en p. LXII, nr. 440; K. O. MEINSMA, *Middeleeuwse bibliotheken*, Amsterdam, 1902, p. 184, n. 1, en 316; *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae, I. Libri theologici*, Hagae Comitum, 1922, p. 175 en 176, nr. 618; *Wereldtentoonstelling voor Koloniën, Zeevaart en Oud-Vlaamsche Kunst. Afdeling der Oud-Vlaamsche Kunst, V. Boekbanden*. Catalogus, Antwerpen, 1930, p. 121 en 122; M. VERJANS, *Jacobus van Gruitrode, kartuizer († 1475)*, Ons Geestelijk Erf, 5, 1931, p. 436, 437, 461 en 467; G. I. LIEFTINCK, *De Middelnederlandsche Tauler-handschriften*, Groningen-Batavia, 1936, p. 32; *Boekbanden in de Nationale Bibliotheek*. Tentoonstelling. 's-Gravenhage, 1941, p. 7, nr. 5; R. OHLBAUM, *Johann Rode aus Hamburg. Von deutschem Geistesleben in Böhmen um 1400*, Prag, 1943, p. 92, nr. V (Sudetendeutsches Historisches Archiv, 5); P. VERHEYDEN, *Limburgsche boekbanden*, Limburg, 26, 1947, p. 177-179 en 183, afb. 3 en 4; L. INDESTEGE, *De boekband in de Nederlanden vóór 1600*, Wetenschappelijke Tijdingen, 11, 1951, kol. 72-73; [J. DESCHAMPS], *Tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit beide Limburgen*. Catalogus, Hasselt, Provinciale Bibliotheek, 1954, p. 27 en 28, nr. 28; J. DESCHAMPS, *Handschriften uit het Sint-Agnesklooster te Maaseik*, Album Dr. M. Bussels, Tongeren, 1967, p. 175, nr. 15, en p. 190; K. SEYNAVE, *Jacobus van Gruitrode, Historia et spiritualitas Cartusienensis*. Colloqui quarti internationalis Acta, Gandavi-Antverpiae-Brugis 16-19 Sept. 1982, ed. J. DE GRAUWE, Destelbergen, 1983, p. 314, n. 8; J. STORM VAN LEEUWEN, *De meest opmerkelijke boekbanden uit eigen bezit*. Catalogus van de tentoonstelling gehouden in de expositiezalen van de Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage, 1983, p. 19 en 20, nr. 8, afb. 8.